

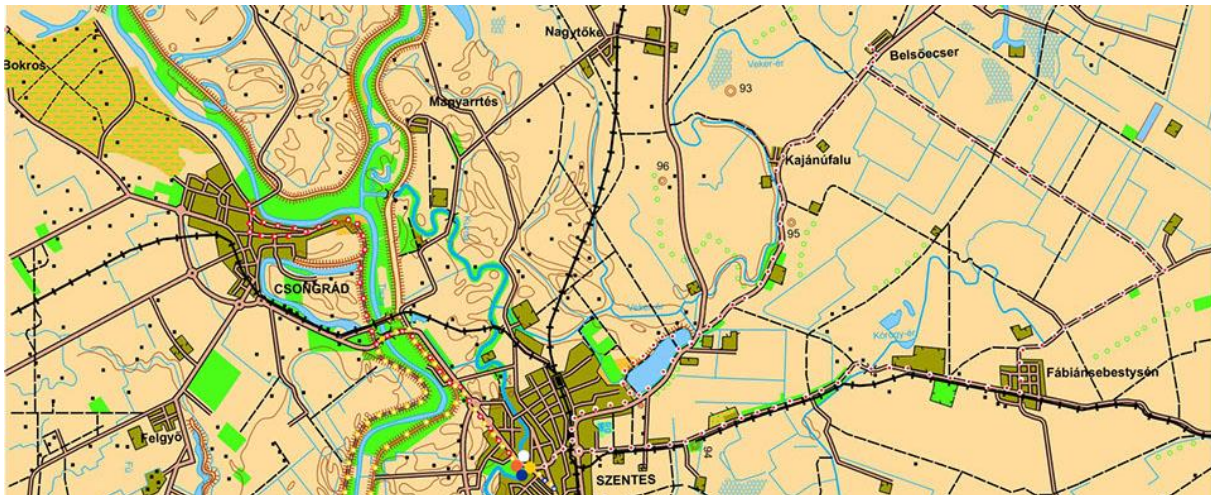
TOP-5.3.1-16-CS1-2017-00016

A helyi identitás és kohézió erősítése Szentesen

(Magyartés, magyartési tanyák, Zalota, Mentettrét, Felsőrért, Kajánújfalu, kajáni és
kajánújfalui tanyák, Lapistó és tanyái) projekt

Magyartés Történelmi kiadvány

Bökény és Hékéd között, a mai szentesi határba beékelve, terül el a kis Tés község (mai nevén Magyartés). Ósrégi hely, még a Honfoglalással megszállt terület, mely korán faluvá alakult a szállásból. A helység magvát az úgynevezett tési magaspart alkotja, mely több négyzetkilométernyi területével, tojásdad alakban emelkedik ki, négy méter magasságban a környező síkságból. Ezt a magaslatot a Kőrös és a Kurca folyók vizei fogták körül két oldalról, másik két oldalát pedig bővizű erek, nádasok és mocsarak határolták. Keleten, délen és északkeleten Szentes, nyugaton és északnyugaton Csongrád város határolja. Az 1686-ban visszavonuló török által elpusztított Téés nevű középkori helység falurendszerben többé nem épült fel, ma is úgynevezett pusztaközség, amelynek lakossága tanyákon él. Egyes határrészei Kurca-dűlő, Sárgaparti, Temető-dűlő.

Honfoglalás előtti vegyes szláv lakossága a természettől védett helyen, vizektől, nádasoktól körülvéve, nyugodt életet folytatott. A magyarság megjelenésével népesség tekintetében hamar átalakult. Írásos emlékek nyomán birtokosa a Tési (Teési) család. Tési György helybeli földesúr teljesen lefoglalta a garamszegi apátság birtokát, saját embereivel művelte a területet, a termést pedig Tésre szállította. Az apátság panaszára a Tési-család birtoklása valószínűleg Mátyás király uralkodása alatt szűnt meg. 1495-ben Tés More Péter birtokában van, Szentlászló és Pókfalva nevű falvakkal együtt. A következő XVI. század elején már a Gyollay (Gyójay) családot találjuk Teésen, kinek egyik tagja László, 1511-ben Teés, Tőke, Bökény birtokait eladja 1050 magyar forintért Dóczy Jánosnak.

A török hódoltság alatt a település lélekszáma megfogyatkozott, a falu 1596–98 táján akár el is néptelenedhetett. Az 1600-as évek közepén, mint „elhagyott egész pusztákat” emlegették a térséget, köztük Tést, ahol vélhetően legeltetést és más gazdálkodást folytathattak a megmaradt mezővárosok lakói. A török kiűzése után a település helye Szentes városé lett és újra benépesült. Népességi adatait a török adójegyzékből ismerjük, amikor Vásárhelyhez

tartozott. Tés falu magyar lakossága 10 lakóház után fizette a fejadót. A 45-47 főnyi lakosság a kétféle adózás hatása alatt állandó visszaesést szenved. 1828-ra 89 lakóház állt 837 lakossal. A község területének nagyobb része egy darabig Sváb János birtoka volt, de a földbirtokrendezés folytán gazdát cserélt, amikor is a csongrádi és Magyartési igénylők tulajdonába került. 1930-ban a lélekszám 419 fő, a településen élők száma ekkoriban jelentősen csökkent, mivel a gazdasági cselédek elvándorlása apasztotta az összlakosság számát. A község színmagyar lakossága nagyobb részben római katolikus, kisebb részben református volt. A helybeli tankötelesek a községi népiskolában és a vele kapcsolatos általános továbbképzőben nyerték az első oktatást. Az egy tantermes, az tanerős iskolában 6 vegyes osztályban 69 fő tanult. Az ismétlőiskolának 1935-ben 52 tanulója volt. Kulturális intézmények: Népkönyvtár, Olvasókör, Polgári Lövész Egylet. Az ifjak testneveléséről a Levente Egyesület gondoskodik.

A körorvos székhelye Szentese, a község 1 fő állatorvost és 1 fő bábát tartott alkalmazásban. Legközelebbi közkórház Szentesen, gyógyszertár Csongrádon volt. Az ívóvizet egy ártézi kút szolgáltatja, de az ásott kutak vize is jó minőségű volt.

Ebben az időszakban a tési földeket ifjabb Greskovits István bérelte. Az intenzív közéletet élő, világlátott ember fejlesztette az uradalmat, a cselédekkel emberségesen bánt. A faluban még legalább 3-4 ember él, aki emlékszik ezekre az időkre, tehát ez az első élő emlék a falu életében. A falut ekkoriban cselédek és kubikosok lakták, valamint volt „néhány idejáros önálló gazda”. Alapvetően – szemben a tanyavilággal és a környező mezővárosokkal – bér munkások adták az itteni lakosság javát, akik közül az ún. „kocsisbéresi” csapat emelkedett ki valamelyest, előmunkási, amolyan brigád illetve művezetői feladatokkal. Ekkoriban tehát nem volt, vagy alig volt olyan helyben maradó, szakértő, gazdálkodó mentalitású csoport, mely jól ismerte a környező gazdálkodási lehetőségeket. Nem kevésbé érdekes részlet a „templom hiánya”. A település – még XIX. századi, nyolcszáz fő körüli létszáma mellett – sem volt képes saját templomot építeni. Lakói a környező településekre jártak, illetve a falu nagyobb házaiban gyűltek össze hitélet céljából, de ez sem volt mértékadó szervezőerő. Ha sajátos arculatot, tradíciókat, külön tési sajátosságokat keresünk – túl a környék és az itt élők nyugalmas árasztó mentalitásán – nem találunk ilyet. Tés beleolvad abba a település csokorba (pl. Bökény, Mentetrét, Zalota), mellyel együtt adták–vették a környékbeli uradalmakat a történelem során, s melynek sok, ideig legnagyobb települése volt. Ugyanez a probléma közigazgatásilag is megfogalmazható. Saját közigazgatáshoz mindig túl kicsi volt, ezért hol Szentesehez, hol a tőle még messzebb lévő Szegvárhoz, Fábíán– Sebestyénhez csapták, ez sem adhatott tehát saját identitást. A falu életében 1949-ig nincs dokumentált saját kezdeményezés, a változásokat valamilyen jóval nagyobb térségre kiható esemény idézte elő (törökidőszak, birtokcserék, folyamszabályozás). A katonailag-gazdaságilag fontos csongrádi Tisza-átkelőhely melletti

Tésen többször átvonult a történelem anélkül, hogy a vallási–közigazgatási–kulturális szerveződések, tradíciók révén e tapasztalatok megmaradtak volna. A háború után 1946-ban települtek be az első nagyobb hullámban, majd az ötvenes évek eleji falusítási politika hozta a betelepülők második hullámát, amely részben kiürítette a tanyákat, részben a nagyüzemi gazdálkodás előnyei–hátrányai felé taszigálta a környék népességét. A település önállóvá 1950-ben vált, de a Tanács épületének kialakítását az uradalmi istálló területén már 1947-ben elkezdték. A környék első TSZ-e a szentesi Felszabadulás TSZ volt, 1948-ban alakult, és ún. „III. típusú”, azaz a tulajdon teljesen szövetkezeti kezelését választották. Hasonló szervezésben alakult a Magyartési Lenin (1949) és még pár a környéken. Az első TSZ-esítés idején a szegényebb, nincstelen, eszköz és többnyire szakértelem nélküli kisparasztok, cselédek, kubikusok szerveződtek a TSZ-ben, ebből és a jelentős begyűjtésből adódóan nagyon nagy volt a szegénység. A TSZ-szervezés második hullámában (1958-59) a módosabbakat is a TSZ-be kényszerítették. Ekkor javul a munka határfoka, hisz többnyire ez a jobb eszközökkel és többnyire nagyobb szakértelemmel rendelkező réteg vezette később a környék pár szövetkezetét. Ám ez a fejlődés a Lenin TSZ-t sohasem érte el teljesen. Ennek oka a hagyományokban és a kötődésekben keresendő. A Lenin TSZ-hez csatlakozott Mentettrét korábban Csongrádhoz, Bökény Szelevényhez, Zalota Szenteshhez kötődött a családi kapcsolatokon, közlekedésben, valláson keresztül, s nem Téshez. Ebből adódóan komoly széthúzás volt a TSZ-ben. Az elnök aszerint változott, melyik klikk volt az erősebb. Az ötvenes évektől a falu élete valamelyest jobbra fordult, falusi viszonylatban jó kulturális étellel. Még ma is emlékeznek páran a „Téli esték” – programokra, amikor kultúrcsoportok jártak ki a Tanács kultúrtermébe. Ekkoriban a falu társadalmi rétegződése nem sokat változott. A falu tanítója adta a helyi értelmiséget, a munkavezetők, a TSZ-vezetés más településhez, leginkább Szenteshhez kötődtek. Többnyire a máshonnan származás okán – nem volt bennük bizodalma a falu népének („gyűttmentek”). Ebből az ellentmondásból is származhat, hogy a falu a mai napig is „vezetetlen”, nagyon rosszul menedzselte. A hatvanas években épült az iskola és elkészült az óvoda terve is, de a gondolat végül is megbukott, mivel nem volt meg a szükséges gyerek létszám. A Lenin TSZ-központban 1978-79-ig volt élet, de a nyolcvanas évek néhány újírtási kísérlete után a rendszerváltásra tönkrement, az állatállományt, eszközöket az akkori vezetés eladta. Páran a ma is jól működő Árpád TSZ-be járnak dolgozni. A falu gazdasági hátterének eltűnése mellett egy másik tényező is nehezítette Tés talpon maradását: 1977-ben Szenteshhez csatolták. Az addigra elkészült vízmű után már nem sikerült elkészíteni a falu kövezését, és más fejlesztések is megálltak, mert a „közös” fejlesztési forrásokat Szentés városra költötték. Ennyiben Tés sorsa sok egyéb magyar kistelepüléshez hasonlatos. A kilencvenes évekre Tésen beköszöntött a munkanélküliség és a magas, 90%-ot megközelítő nyugdíjas arány. Aki tehetett, elköltözött ekkor többet ígérő helyekre. A környékbéli még kisebb épületcsoportok más települések felé kezdtek gravitálni. Mentettrét

Csongrádhoz, Bökény Szelevény felé, Zalota Szenteshez. A kárpótlás ismét csak kedvezőtlenül alakult a falusiak számára. Egyfelől sok idegen tudott errefelé földet szerezni, másfelől a falubeliek „eladták” kárpótlási jegyeiket, ezáltal nem itt élők rendelkeznek a földdel, bérbe adva azt. A történelem tehát sokadszor ismétli önmagát. A Tésiek sorsáról akár a világháború előtt, vagy a szövetkezetesítéssel, ismét idegenek döntenek. A helyiek megélhetését ma az állattartás segíti és a háztáji más formái. A felvásárlás megoldatlansága, az ebből fakadó kiszolgáltatottság jellemző konfliktuspont a környékbeliek életében. Ezt az Árpád TSZ – dolgozói és nyugdíjasai részére – saját felvásárlási rendszerrel oldja meg. A falubeliek sokszor beszélnek arról, hogy meg kéne szervezni valami hasonlót, de ez eddig még nem valósult meg. Tés sorsa – mondják – akkor fordul jobbra magától, ha a mezőgazdaságnak végre jobban menne.

A magyartésiek 90%-a nyugdíjas. Töredékük, a fiatalok és a középkorúak egy része rendelkezik munkával Szentesen és a környéken. A munkaképesek és munkavállalási korúak többsége munkanélküli, lassan a munkanélküli jövedelempótló támogatásuk is lejár. A tipikus szakképzettségi szint a fiatalok körében a szakmunkás, gimnáziumi, főiskolai, egyetemi képzettségűről nem tudok. A helyi tanítót, aki az értelmiséget jelenti, Somogyból pályázat útján hívták. A fiatalok száma összesen 20-25 főre tehető. Sokan közülük a szüleikkel élnek, mások, bár itt születtek, szüleiktől elszakadva, közelmúltban vásárolt tanyán élnek. Gazdálkodó típusúak és (majdnem) teljesen önállóan gondoskodnak a maguk és családjuk mindennapi megélhetéséről. Nagyon érdekes néhányuk életfelfogása. Míg egyesek folyamatosan figyelemmel kísérik a politikát, a világ jelenlegi állását, józanul gondolkodnak a gazdaságról, kapálják a szüleiktől kapott földjüket, gondoskodnak állataikról, és a pénz jövedelmező forgatásában jártasok, mások életcélja csak ennyi:” a jövőben is meg tudjunk élni valahogy”. Bevett életszemlélet a családalapítás fontossága és az azt igénylő normák felállítása. Tanyájukon végzett kertészetből, segélyekből, alkalmi munkákból élnek. Ahhoz, hogy diszkóba járhassanak, más városba kell menniük, amire nincs pénzük (autó, benzinpénz), ezért inkább magukba fordulva, zárt baráti társaságot alkotva telnek el napjaik. A közép- és idősebb korú férfilakosság szórakozási lehetősége jobbára a kocsmá, amely inkább beszélgető és játszóhely a nyerőgéppel, biliárral. A kocsmá béli rendezvények közé tartozik, amikor keményebb „férfigyomornak való” főznek (pörköltet, pacalt). Mivel a helybeli nők „nem járnak kocsmába”, számukra a bolt marad találkozó és beszélgető helynek. Sajnos, a helyi iskolát és a kultúrházat bezárták. A falubeliek jelenleg igen visszafogottan politizálnak. A múltban volt pártszervezet, melynek jelentős szerepe volt a TSZ-esítésben, de ennek segítségével sem sikerült hatásosan védeni a helyiek érdekeit a kritikus pillanatokban. A „Kádár-rendszer” viszonylagos jóléte okán komoly nosztalgia él a félmúlt iránt. Nagyon kevés a vallását gyakorló ember a faluban. A falunak állítólag a Rákóczi szabadságharcig volt

temploma. Akkor – a református lelkész szerint – a rácok pusztították el a faluval együtt. Mivel a falu református volt, itt – és további tizenegy településen – nem engedték újjáépíteni.

Eddig egy haldokló falu képe rajzolódott ki, de 1995-től nem túl látványos, ám mélyreható változások indultak meg a falu életében. A volt tanácsháza, amely a VE-GA Gyermekek és Ifjúsági Szövetség kezelésébe került, táborközponttá lett átalakítva, ami a tavasz végétől az ősz elejéig erdei iskoláknak és különféle nyári táboroknak ad helyet. Ezzel új távlatok jelentek meg a falu életében és főleg a fiatalabbak gondolkodásában.

Megélénkült a falusi közélet és érdekkijárás: burkolt lett valamennyi falusi út, kialakították a buszmegállót és a posta helyét, kiépült a távközlési rendszer (telefon) és közvilágítási hálózat; az új tulajdonos felújította a boltot és a kocsmát, és hatékonyabban szervezi meg a falusiak árurendelését is; kisebb felújítást végeztek a művelődési házban is. A település idegenforgalmi arculatának javítására a körzet képviselőjének kezdeményezésére az önkormányzat pályázatot nyújtott be – a helyhatósági választásokat megelőzően – a FVMhez és hárommillió forintot nyert egy játszópark megépítésére, amihez a szentesi költségvetés is hozzájárult egymillió forinttal. Összeszerveződtek a fiatalok, és rendszeresen találkoznak általában a művelődési házban, illetve a sportpályán. Megnőtt a fiatalok száma: a fiatal házaspároké és a gyerekek száma is. A 2000-es évek elején 16 óvoda és bölcsőde korú gyerek van, ami újra felvetette az óvoda gondolatát. Átalakulóban van a birtokszerkezet is: három nagyobb és három kisebb földbirtokos van, közülük ketten nagyarányban földiáznak. Nagy várakozás övezi a szélerőmű telepet, ami 5-10 éven belül valósul meg Zalota és Magyartés közötti területen. A falusiak ettől várják a turizmus fellendülését is, ugyanakkor bátortalanok és a többség vállalkozási hajlandósága egyenlő a nullával. Egyik legkeményebb probléma a falusiak kedves, barátságos zárkózottsága. Kedvesen, barátságosan fogadják vendégeiket, s rendkívül nehezen fogadják be a letelepülő akarókat, az új szabályokat, a kitörési szándékokat. Enélkül pedig bármilyen jók is a falu adottságai, nem lehet szó saját erőre alapuló kitörésről. Az Árpád – modell: Az Árpád TSZ 1959-ben alakult a módosabb gazdák szövetkezetbekenyszerítésével. Az előző modell extenzív növekedési logikájához képest jóval visszafogottabb módon terjeszkedik. Inkább válogattak az egyesülni szándékozók között, előnyben részesítve a jobb adottságúakat. A vezetés helyi tudott maradni, erős kertészeti tevékenységgel, hozzá tartozó szakértelemmel. Az állattenyésztő részleget ugyancsak helyi szakértőgárda irányította. Ez a módszer a 80-as évekig jóval kevésbé volt látványos. Az Árpádnak helyzete javítására nem kellett hitelek felvennie, ennek eredményeként nem is adósodott el, nem ment tönkre. Ma a térség egyik meghatározó munkaadója, erős kertészeti és állattenyésztési háttérrel, jó állapotban lévő eszközállománnyal. Az Árpád inkább a helyi kálvinista parasztpolgárok vállalkozási logikáját tükrözi, mely az átalakulás válsághelyzetében terhelhetőbbnek bizonyult a Termál technokrataibb, modernistaibb növekedési

„stratégiájánál”. A Szentese-környéki gazdák inkább elvetik a hitelből gazdálkodást, mert annak kamatait nem tudnák visszanyerni a terméshozamokból. A lassú, szerves, tradicionális fejlődés a meghatározó minta. Meglehetősen ellenszenv kíséri a szűk felvásárló réteget, mely más stratégiát követ saját forgóeszköz – igénye okán, és meglehetősen kihasználja a termelőkkel szemben a piac távolságát.

Összefoglaló

1. A nyolcvanas évektől „szétesett” a hagyományos gazdálkodás, mely évszázadok óta eltartotta a falut. Ennek legfontosabb eleme a tönkrement nagyüzem – ezúttal a szövetkezet. Mindezt a szétzilált, életképes háztáji gazdálkodást megnehezítő felvásárlási rendszer súlyosbítja. A faluban sem jelentős a felhalmozott magán, sem községi (infrastrukturális) vagyon nem segíti a nehéz idők túlélését.

2. Többnyire nincsenek meg azok a rugalmas, változásra reagálni képes gazdasági ismeretek a falusiak többségében, melyekkel gyorsabban reagálhatnának a piaci változásokra. A szakértőket mindig is importáló Tés ezáltal jut halmozottan hátrányos helyzetbe.

3. Az előző két ponthoz is köthetően kevés az átállást könnyítő kiegészítő tevékenység.

4. A hagyományos gazdálkodás szétesésének egyenes következménye az életmód eróziója. Ezt erősíti, hogy a falunak sem vallási, sem más szerveződési tradíciói, sem hangadó értelmisége nincsen.

5. A társadalmi „kristályosodást”, újra szerveződést segíteni hivatott rítusok, helyek is hiányoznak a faluból. Az iskola és a kultúrház bezárása még nehezebbé teszi ezt. Ezen javíthat a VE-GA közösségi házzá alakult volt Tanácsház.

6. Egyik legkeményebb probléma a falusiak kedves, barátságos zárkózottsága. Kedvesen, barátságosan fogadják vendégeiket, s rendkívül nehezen fogadják be a letelepüli akarót, az új szabályokat, a kitörési szándékokat. Enélkül pedig bármilyen jók is a falu adottságai, nem lehet szó saját erőre alapuló kitörésről.

7. Az itteni termőföld jó minőségű, a táj szép és sokféleképpen kihasználható, békés. A falu sokat megőrzött nyugalomból. Ez a mozdulatlan Tés legnagyobb előnye és hátránya. A falu „munkabíró” része részben náluk, részben a környéken másutt dolgozik. Az előregedés lassuló ütemben folytatódik, de az olcsó, közművesített telek új lakókat is vonz – máshonnan. A falu kevés számú, jobb módú embere egyre jobban, a többiek a jelenlegi szinten, esetleg kicsit rosszabbul élnek majd. Ennek az útnak legfontosabb vonása az, hogy a falubeliek munkáját sem önmaguk, sem valaki más nem szervezi egybe, mert vagy a szándék, vagy a pénzforrás, vagy mindkettő hiányzik. Itt minden feltétel „adott”. Külső vállalkozó, befektető

megjelenése nagyobb eséllyel javíthat az itt lakók életén, mert termelékenyebb, s mert az általa megkövetelt járulékos infrastruktúra-fejlesztés megnöveli más kiegészítő tevékenységek működési esélyeit. Így az előbbieket mellett az idegenforgalomét, jó alapja lehetne a családi turizmusnak. Ennek az útnak egyik alváltozata lehetne a helyi termálvízre alapozott nagyüzemi kertészkedés beindítása. Ezek beindításához bizalom, akarat, hit szükséges, azt pedig a kulturális, vallási, vagy bármilyen más alapú szerveződés könnyítené.

A TOP-5.3.1-16-CS1-2017-00016 A helyi identitás és kohézió erősítése Szentesen (Magyartés, magyartési tanyák, Zalota, Mentettrét, Felsőréti, Kajánújfalu, kajáni és kajánújfalui tanyák, Lapistó és tanyái) projekt segítségével a helyi kohézió létrehozásával, megerősítésével, a lakóhelyi közösségek kialakításával lehetőséget biztosítottunk az egyik olyan probléma megoldására, amely az ott élő lakosság életminőségét javította, s ezáltal megelőzhető ezeknek a területeknek az elnéptelenedése.

Források:

Dr. Korom Annamária: „Magyartés Faluprofil” (Szentes, 2002.11.14.)

Féja Géza: Viharsarok (Athenaeum, Szeged, 1937.)

Magyarország helységnévtára (szer.: dr. Jekelfalussy József; Budapest, 1895., Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság)

Móra Ferenc Múzeum Évkönyve: Bél Mátyás Csongrád és Csongrád Megye leírása (1980 / 81-2)

Nagy Imre: „Szentes, Szegvár” (Szentes, 1928.)

Igazoló szelvény

120 Ft - t, azaz

Egyrész rész

— Ft — fillérről,

mely összeget felvették a Magyar Posta hivatalnál vezelett alábbi számú csekkbetétkönyv követeléseiből:

Csb 4

A betétkönyvben fennmaradó követelés: 1348 Ft 50

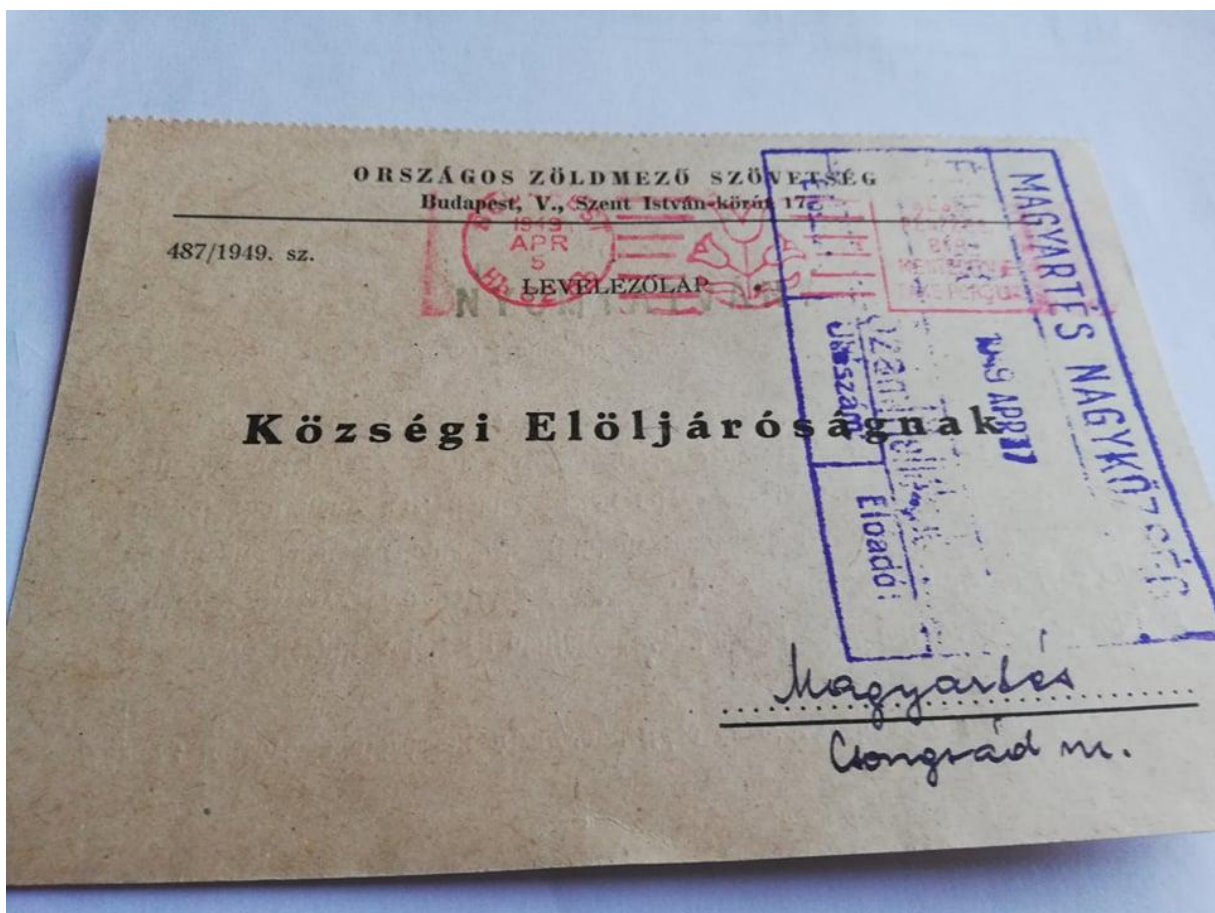
neve: Szegedvári úti Magyar Posta

MAGYARTÉS
50 XII 50
POSTAÜGYN.

postaalakmazott aláírása:

[Handwritten signature]

Viszafizelési bizonylat.
Csekkbetétkönyvek és egyéb ellátmány-betétkönyvek terhére teljesített kifizetések részére.

22
Fuztatásos.

M. [redacted] POSTATAKARÉKPÉNZTÁR

A betevő aláírása: *ifj. János Kovács*
legeltetési bíró alelnöke.

Jegyzet: Irni nem tudó betevő a fenti helyen kézjegyét alkalmazza, melyet a postaalalmazott aláírásával hitelesít.

A postaalalmazott tölti ki.

A betevő vezeték- és keresztnéve: *Legeltetési Bizottság*
(férjzett nőknél a leánykori név is)

foglalkozása:

születésének helye:

tartózkodási helye: *Magyartés*

lakcíme: *Magyartés*

Törzslap.

000004